

bp Jan Kopiec

Długa droga dziejowa do powołania arcybiskupstwa i metropolii krakowskiej

 <https://doi.org/10.15633/tes.12207>

ABSTRAKT

Długa droga dziejowa do powołania arcybiskupstwa i metropolii krakowskiej

Niniejsze przedłożenie przedstawia w syntetycznym ujęciu długą drogę prowadzącą diecezję krakowską, utworzoną w 1000 roku, do rangi archidiecezji i metropolii prowincji kościelnej. Chrześcijaństwo na ziemiach Małopolski zapuściło korzenie co najmniej w wiekach IX i X i swą dojrzałością predestynowało tę stolicę do tej roli. W okresie staropolskim, czyli do III rozbioru Polski w 1795 roku, pojawiały się zamysły o podniesieniu diecezji krakowskiej do wyższej rangi w strukturze Kościoła katolickiego. Podtrzymywała je tradycja o tytule arcybiskupim Arona, a uzupełniała następnie rola Krakowa jako stolica ziem polskich w okresie rozbicia dzielnicowego, a zwłaszcza jako stolica rozległego państwa aż do przeniesienia stolicy do Warszawy w 1596 roku. Jednakże upadek państwa pod koniec XVIII wieku spowodował utratę przez Kraków statusu diecezji i dopiero po 1918 roku, wraz z odzyskaniem przez Polskę niepodległości, można było wrócić do wcześniejszych zamysłów o podniesieniu Krakowa do rangi metropolii, co nastąpiło w 1925 roku.

SŁOWA KLUCZOWE: diecezja krakowska, abp Aron, archidiecezja krakowska, historia Kościoła, metropolia

ABSTRACT

The long historical path to the establishment of the archbishopric and metropolitan see of Kraków

This presentation concisely presents the long path leading the Kraków Diocese, established in 1000, to the rank of archdiocese and metropolitan see of an ecclesiastical province. Christianity in the Lesser Poland region took root at least in the 9th and 10th centuries, and its maturity predestined this see for this role. In the Old Polish period, that is, until the Third Partition of Poland in 1795, there were plans to elevate the Kraków Diocese to a higher rank within the structure of the Catholic Church. These were sustained by the tradition of the title of Archbishop Aron (d. 1059). This was further complemented by Kraków's role as the capital of Polish lands during the period of feudal fragmentation, and especially as the capital of a vast state until the capital was moved to Warsaw in 1596. However, the collapse of the state at the end of the 18th century caused Kraków to lose its diocesan status, and only after 1918, with Poland regaining its lost independence, could earlier plans for raising Kraków to the rank of metropolis be resumed, which occurred in 1925.

KEYWORDS: Diocese of Kraków, Archbishop Aron, archdiocese of Kraków, Church history, metropolis

Sięgająca początkami roku 1000 diecezja krakowska przeszła długą dziejową drogę, by z woli Opatrzności zyskać godność archidiecezji i metropolii. Temat ten doczekał się bogatej historiografii, przytaczanej przez kolejne pokolenia badaczy. Stanowi on fundamentalny punkt wyjścia do rekonstrukcji najstarszej struktury organizacyjnej Kościoła katolickiego w Polsce. Analiza tych początków dowodzi zarazem, że archidiecezja krakowska zawsze budowała swoją tożsamość w oparciu o jedność i wierność w odniesieniu do Stolicy Apostolskiej.

Termin „metropolia”, wywodzący się ze starożytnej Grecji, oznaczał miasto macierzyste kolonii: z reguły główny ośrodek prowincji lub kraju. Ten administracyjny model został zaadaptowany przez wczesny Kościół, dla którego polityczne metropolie stawały się stopniowo ośrodkami terytorialnej organizacji życia kościelnego – także na Zachodzie, z głównym ośrodkiem w Rzymie. Warto wspomnieć, że po raz pierwszy nazwa ta pojawiła się na soborze nicejskim I w 325 roku w kontekście przywileju dużej samodzielności prowincji kościelnych. Współcześnie łatwo zapominamy o trudnościach, jakie towarzyszyły rozwojowi struktur kościelnych na nowo chrystianizowanych terenach. Proces ten polegał na wytrwałej posłudze misjonarzy oraz patronacie chrześcijańskich władców, czemu towarzyszyło stopniowe umacnianie się władzy prymacjalnej biskupa rzymskiego, czyli papieża. Choć budowanie trwałych relacji z Rzymem było elementem dalekowzrocznej polityki, jednak dopiero posiadanie własnej metropolii było oznaką pełnej suwerenności państwa wspieranego przez Kościół. Początki tych relacji w okresie wprowadzania na naszych ziemiach chrześcijaństwa potwierdza zachowana spuścizna źródłowa¹. Na tym ogólnokościelnym tle możemy dokładnie odtworzyć rozwój struktury terytorialnej Kościoła w odniesieniu do Krakowa.

Już samo powstanie metropolii gnieźnieńskiej w roku 1000 stanowi wyrażne potwierdzenie tej praktyki, bowiem tworzenie biskupstw i metropolii było związane z wysłaniem do kraju przedstawicieli papieża i najwyższej władzy

1 Zob. M. Sitarz, *Metropolia*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 12, red. S. Wilk i in., Lublin 2008, kol. 658–659.

politycznej, tj. w tym przypadku cesarza Ottona III. Niebawem jednak kryzys po odsunięciu od władzy Mieszka II oraz rewolta pogańska z lat 1034–1039 skierowały uwagę na pozycję diecezji krakowskiej, a sam Kraków stał się rzeczywistą stolicą monarchii piastowskiej. Kwestia realności ówczesnych dążeń do podniesienia diecezji krakowskiej do rangi arcybiskupstwa i metropolii kościelnej pozostaje intrygującym przedmiotem badawczym. Hipoteza o takich dążeniach jest wśród historyków znana. Sprzyjały jej dostrzegane symptomy akcentowania ważnego miejsca Krakowa jako wyraźnego centrum życia państwowego i kościelnego jeszcze przed symbolicznym początkiem państwa polskiego, a zwłaszcza posługującego w nim Kościoła. Dysponujemy bowiem szeregiem argumentów świadczących o tym, że Małopolska otwarła się na świat chrześcijański na pewno przed oficjalnym chrztem Polski, natomiast krótko przed śmiercią Mieszka I (25 maja 992) Kraków został włączony do państwa Piastów, zaś podczas sławnego zjazdu gnieźnieńskiego w 1000 roku utworzono diecezję krakowską wchodzącą w skład metropolii gnieźnieńskiej. W tym pierwszym okresie na kształt organizacji Kościoła w młodym organizmie państwowym główny wpływ miała Wielkopolska – Kraków dopiero wchodził w realia nowego państwa. Jednakże swoiste przyśpieszenie dziejowe, związane z koalicją skierowaną przeciw synowi wielkiego Bolesława Chrobrego – Mieszkowi II, który utracił tron, dalej rewolta pogańska, nadto zniszczenie Wielkopolski i świeżej metropolii gnieźnieńskiej, także najazd czeskiego Brzetysława (1037) – wszystko to niemal zupełnie zrujnowało osiągnięcia pierwszego stulecia państwa i młodego Kościoła.

Nowe nadzieje przyniosła odbudowa młodej monarchii przez Kazimierza Odnowiciela, syna Mieszka II, ale już ze stolicą w Krakowie. Uwaga badaczy od dawna skupia się na potencjalnych aspiracjach Krakowa do przejścia roli zwierzchniego ośrodka kościelnego w państwie Piastów. Są to jednak hipotezy, których raczej nie będzie można w pełni zweryfikować na korzyść Krakowa².

2 Historiografia dotycząca metropolitalnej ambicji Krakowa jest bogata, z najnowszych opracowań m.in.: J. Szymański, *Biskupstwa polskie w wiekach średnich. Organizacja i funkcje*, w: *Kościół w Polsce*, t. 1: *Średniowiecze*, red. J. Kłoczowski, Kraków 1966, s. 164–174; B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich (966–1939)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 22 (1971), s. 355–362; B. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, t. 1, Kraków 1998, s. 570–610; J. Wyrozumski, *Wielka historia Polski*, t. 2: *Dzieje Polski piastowskiej (VIII wiek–1370)*, Kraków 1999, s. 113–114; B. Przybyszewski, *Zarys dziejów diecezji krakowskiej (do roku 1994)*, Kraków 2000, s. 18–33; B. Kumor, *Krakowska metropolia*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 9, red. A. Szostek i in., Lublin 2002, kol. 1172–1174 – tutaj najważniejsza bibliografia. W niniejszym przedłożeniu korzystam z ustaleń zawartych w tych publikacjach.

Atmosfera towarzysząca prężnej renowacji państwa i dynastii, łącznie z przywracaniem organizacji kościelnej, mogła nadawać tym dążeniom realny kształt. Sam Kazimierz Odnowiciel (1038–1059), restytuujący swe państwo dzięki poparciu cesarza, mógł uchodzić za promotora tych dążeń. W odniesieniu do tego wątku opieramy się na dwóch ważnych przesłankach: dysponujemy źródłowo ważną informacją w kronice Galla Anonima o istnieniu w państwie Bolesława Chrobrego dwóch metropolii kościelnych oraz o (arcy)biskupie Aronie, skierowanym do pracy w Krakowie z niemieckiej Kolonii. Pierwsza z nich informowała o tym fakcie w prostym przekazie: „...Król Bolesław tak wielką gorliwość okazywał około służby Bożej [...] że za jego czasów Polska miała aż dwóch metropolitów wraz z podległymi im sufraganami”³. Ciągłe jednak w tym miejscu podkreślany jest brak przekonujących dowodów źródłowych. Co do drugiej przesłanki o krakowskim hierarsze Aronie należy wskazać, że dawniejsza historiografia akcentowała nade wszystko uzyskany przez niego tytuł arcybiskupa oraz przywilej noszenia paliusza – znaku jurysdykcji metropolitalnej. Wiadomo o nim, że wywodził się z nadreńskiej Kolonii i był związany z klasztorem benedyktyńskim w Leodium⁴. Sakrę biskupią przyjął prawdopodobnie w Kolonii. Przyznanie Aronowi tytułu arcybiskupa *ad personam* nie budzi wątpliwości badaczy. Przedstawiany jest jako osoba obdarzona ponadprzeciętnymi walorami osobistymi predestynującymi go do sprawowania tej funkcji oraz bardzo zaangażowana w dzieło odnowienia chrześcijańskiego życia w Krakowie. Oceny tej nie zmienia fakt, że wyklucza się możliwość równoczesnego sprawowania przez niego funkcji opata benedyktynów w Tyńcu. Okoliczności dotyczące jego posługi stanowią jednak istotny argument w dyskusji nad pozycją Kościoła krakowskiego. Choć następcy Arona nie byli już tytułowani arcybiskupami, epizod z połowy XI wieku nie pozostał bez wpływu na aspiracje Kościoła krakowskiego. W kolejnych wiekach postać abp. Arona

3 Anonim tzw. Gall, *Kronika polska*, przeł. R. Grodecki, opr. M. Plezia, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968, s. 31. Nie sposób potwierdzić tej informacji. Część historyków wiąże drugą metropolię z obrządkiem słowiańskim. Por. K. Lanckorońska, *Studies on the roman-slavonic rite in Poland*, Roma 1961 – wyniki uzyskane przez tę badaczkę nie znalazły aprobaty historyków.

4 Wszyscy autorzy biogramów tego hierarchii opierają się na wskazanych przekazach. Por. A. Witkowska, *Aron, Aaron, bp, zm. prawdopodobnie 1059 w Krakowie*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 1, red. F. Gryglewicz i in., Lublin 1973, kol. 947–948; K. R. Prokop, *Poczet biskupów krakowskich*, Kraków 1999, s. 19–22; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965–1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000, s. 12; B. Przybyszewski, *Aron – arcybiskup w Krakowie, lecz nie krakowski*, w: tegoż, *Zarys dziejów diecezji*, s. 27–29.

była wspominana ze względu na owo personalne wywyższenie zrównujące go z metropolitą.

Następny okres dziejowy z pewnością nie sprzyjał szansom na podniesienie Krakowa do rangi arcybiskupstwa i metropolii, mimo licznych kontaktów Krakowa – ale i Polski – z papieżem. Wizyty legatów papieskich, kontakty metropolitów gnieźnieńskich z Rzymem, silne więzi między wspólnotami zakonnymi w znacznym stopniu ożywiały perspektywy pomyślnego rozwoju Kościoła w Polsce, mogły być także rękojmnią „życzliwego” traktowania Krakowa. Od panowania Bolesława Śmiałego (1058–1079) nastąpiło wzmocnienie Kościoła w Gnieźnie, dzięki wskrzeszeniu w 1075 roku metropolii św. Wojciecha. Drogę do odbudowy metropolii otworzył list Grzegorza VII do księcia polskiego z 20 kwietnia 1075 roku, w którym papież, stwierdzając, że „Polska nie posiada stałej siedziby metropolii ani dostatecznej liczby biskupstw”⁵, zapowiedział wysłanie swoich legatów w celu uregulowania sytuacji. Wraz z odbudowaną metropolią Polska zyskała nowy, uporządkowany podział diecezjalny oraz obsadę wakujących stolic biskupich, a co za tym idzie niezależność od wpływów niemieckich i szansę na koronację królewską, którą Bolesław wykorzystał w 1076 roku. Wkrótce jednak obiecujące perspektywy rozwoju struktur kościelnych zostały przekreślone przez tragiczne wydarzenia z 1079 roku, związane z konfliktem władcy z biskupem krakowskim św. Stanisławem (1079) i przejściem władzy w państwie przez młodszego brata Bolesława, czyli Władysława Hermana (1079–1102). Wprawdzie kolejny władca, Bolesław Krzywousty (1102–1138), na krótko odbudował potęgę państwa, jednakże wszystkie pozytywne aspekty działalności wymienionych władców upadły w wyniku królewskiego testamentu, który zapoczątkował dwustuletnie rozbieżności. W czasie, kiedy wewnętrzna dezintegracja kraju zmieniała polityczne priorytety, w działaniach ośrodka krakowskiego wyraźnie widać było niemałą determinację, by przejąć przywództwo w łonie dynastii piastowskiej. Wydawało się, że krakowskiej stolicy diecezjalnej uda się wywalczyć znaczącą pozycję zarówno w Kościele, jak i państwie.

Okolicznością sprzyjającą umocnieniu tendencji metropolitalnych mogła być niekwestionowana i wzrastająca rola Krakowa oraz jego biskupa w okresie rozbicia dzielnicowego, gdy wzajemne roszczenia poszczególnych frakcji w dynastii piastowskiej powodowały, że słabła wizja utrzymania jedności państwa.

5 Analiza listu i źródłoznawcze cytowanie listu zob. Z. Kozłowska-Budkowa, *Repertorium polskich dokumentów doby piastowskiej*, z. 1: *Do końca wieku XII*, Kraków 2006, s. 62–63.

Na tym tle wyraźnie wybijają się postaci biskupów krakowskich, dążących do autonomii – z pominięciem Gniezna. Przykładem wybitnego hierarchy jest tu bp Gedko (1166–1185), który odegrał kluczową rolę w utrwaleniu rządów Kazimierza Sprawiedliwego, umacniał pozycję kościelnych rządców krakowskich, torując swoim następcom drogę do przyjmowania sakry nie od metropolity, lecz bezpośrednio od papieża⁶. Niemale znaczenie w budowaniu splendoru Krakowa miało sprowadzenie przez bp. Gedkę – za zgodą papieża – relikwii św. Floriana w 1184 roku, dzięki czemu w mieście zrodził się niezależny od Gniezna kult świętego. Następca Gedki – bp Pełka (1186–1207) – uzyskał od papieża Urbana III (na mocy bulli *In eminenti Sedis Apostolicae* z 4 lutego 1186) zatwierdzenie zwyczaju przyznającego biskupom krakowskim pierwsze miejsce po metropolicie gnieźnieńskim oraz prawo konsekrowania metropolity. Co więcej, papież wziął katedrę krakowską pod specjalną opiekę Stolicy Apostolskiej (metropolita uznał ten przywilej 26 kwietnia 1325)⁷.

Wywalczone dla Krakowa uprawnienia zostały poddane próbie w kolejnych dekadach. Sympotomatycznym przejawem ich obrony była reakcja krakowskiego biskupa Iwona Odrowąża, który wszedł w realny spór z metropolitą gnieźnieńskim i biskupem wrocławskim o pierwsze miejsce w episkopacie po metropolicie. Arcybiskup Wincenty z Niałka uznał bowiem pierwszeństwo wrocławskiego hierarchy Wawrzyńca na synodzie prowincjalnym w 1227 roku. Biskup Iwo nie tylko opuścił w tym momencie synod, lecz zaapelował w tej sprawie do papieża – w jej następstwie papież rozstrzygnął sprawę na korzyść Krakowa. Biskup Iwo nie ukrywał też, że przedsięwziął w Rzymie starania o prawa metropolitalne dla Krakowa. Historycy podkreślają, że prawdopodobnie na ten moment przypada powstanie sfalszowanej bulli *Pro reverentia principis Apostolorum*, przypisywanej papieżowi Benedyktowi IX i datowanej na 1046 rok. Dokument, rzekomo wystawiony dla Kazimierza Odnowiciela i jego żony, miał sankcjonować utworzenie w Krakowie arcybiskupstwa „po wieczne czasy”⁸. Z kolei, pod wpływem kanonizacji św. Stanisława w 1253 roku, bp Prandota (1242–1266) uzyskał od papieża Aleksandra IV potwierdzenie swej

6 Z. Sułowski, *Początki Kościoła polskiego*, w: *Kościół w Polsce*, t. 1: *Średniowiecze*, red. J. Kłoczowski, Kraków 1966, s. 86.

7 B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich (966–1939)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 22 (1971), s. 356.

8 Zob. Z. Kozłowska-Budkowa, *Repertorium polskich dokumentów*, s. 58–59; B. Kumor, *Granice metropolii*, s. 357.

prerogatywy o posiadaniu pierwszego miejsca i prawa głosu po arcybiskupie (1257). Powyższe fakty stanowią potwierdzenie utrzymujących się ambicji metropolitalnych w Krakowie, chociaż droga do wywalczenia tej pozycji była skomplikowana i pełna sporów.

Metropolitalnym aspiracjom Krakowa sprzyjała sytuacja polityczna po zjednoczeniu państwa i koronacji Władysława Łokietka w 1320 roku na Wawelu. Wzrost pozycji Krakowa stworzył okazję do nasilenia starań o podniesienie diecezji krakowskiej do rangi metropolii. Zasłużył się w tym wyniesiony na biskupstwo krakowskie Jan Grot (1327–1347), od lat doradzający Łokietkowi w kancelarii królewskiej. Udał się on do Awinionu z poselstwem, aby zabiegać u papieża o uzyskanie paliusza. Fakt ten odnotował Jan Długosz (1415–1480), który w XV wieku stał się głównym promotorem ambicji kościelnych Krakowa.

Należy pamiętać, że dla nadwiślańskiej stolicy czternaste stulecie było „złotą erą”. Pozycję miasta budowały realny blask korony królewskiej, założenie uniwersytetu w 1364 roku przez Kazimierza Wielkiego oraz zawarcie unii z Litwą w latach 1385/1386 przez Władysława Jagiełłę (1386–1434). Sojusz ten wzmocnił znaczenie państwa i otworzył przed krakowskim Kościołem ogromne możliwości prowadzenia misji chrystianizacyjnych na ziemiach litewskich.

W okresie tym jednak Kościół krakowski stanął przed kolejną przeszkodą na drodze ku metropolii. Było nią uzyskanie przez arcybiskupów gnieźnieńskich (1417/1418) godności prymacjalnej. To osłabienie pozycji krakowskich hierarchów skłoniło Jana Długosza do przywołania dawnych argumentów. Przypominał, że krakowskie biskupstwo – założone według niego jeszcze za Mieszka I – zyskało już raz status metropolii w 1046 roku, gdy Aron otrzymał godność arcybiskupa. Choć w wyniku zaniedbań kolejnych następców tytuł ten z czasem zanikł, pamięć o dawnej świetności pozwalała biskupom w kolejnych epokach żądać przywrócenia utraconych praw. Jako zaangażowany kronikarz pisał z nadzieją: „Wreszcie któryś z biskupów krakowskich, dzięki [...] łaskawości papieża i króla, odzyska dawno [...] utraconą godność metropolity i otrzyma jako sufraganie diecezje: przemyską, chełmską i lubuską”⁹.

Sobór Trydencki wlał nowe siły i przyniósł nowe projekty odnośnie do struktury organizacyjnej Kościoła w Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Można się o tym przekonać na przykładzie projektu, wysuniętego w 1631 roku przez Wojciecha Dębołęckiego, franciszkanina (ok. 1575 – ok. 1645), piszącego o potrzebie

9 Cyt. za B. Kumor, *Granice metropolii*, s. 358.

utworzenia – obok dotychczasowych w Gnieźnie i we Lwowie – nowych metropolii w Krakowie, Kijowie i Wilnie¹⁰. To stanowiło niejako potwierdzenie ustabilizowanego potencjału państwa oraz Kościoła w Polsce, dzięki stworzeniu z monarchii rozległego państwa, zasobności Kościoła, a zwłaszcza gospodarczych podstaw najbogatszej w instytucje kościelne diecezji. Myśl o metropolitalnych ambicjach przewija się w relacjach biskupów krakowskich *ad limina Apostolorum*, w których odnosili się do wizji metropolitalnej pozycji Krakowa. Warto sięgnąć do argumentacji bp. Andrzeja Trzebickiego (1658–1679) zawartej w jego relacji z 1667 roku: „Od początku chrystianizacji w Polsce diecezja krakowska nie była poddana metropolie gnieźnieńskiej, natomiast w Krakowie mieściła się siedziba arcybiskupia siedmiu pasterzy, co przekazują historycy polscy, przypominając, że Lambert VIII o arcybiskupi paliusz zaniedbał prosić Stolicę Apostolską”¹¹. W spuściźnie nuncjatury warszawskiej, przechowywanej w Apostolskim Archiwum Watykańskim znajduje się czterostronicowe opracowanie, przypisane bp. Trzebickiemu (prawdopodobnie na podstawie relacji z 1667 roku, w której znajduje się tekst), podkreślające należne Krakowowi wywyższenie, które zostało zaprzepaszczone przez następców abp. Arona. Kwestia ta opiera się głównie na tradycji „ludowej”, a nie na silnych argumentach natury prawnej¹². W tekście widoczna jest znajomość zapisów świadczących o tym fakcie, zwłaszcza sformułowanych przez Jana Długosza. Z pewnością dla kurii

10 Por. T. Długosz, *Projekt utworzenia w Polsce nowych biskupstw sprzed r. 1631*, „Przegląd Teologiczny” 13 (1931), s. 99–109; B. Kumor, *Dzieje diecezji*, t. 1, s. 613.

11 *Relacje o stanie diecezji krakowskiej 1615–1765*, wyd. W. Müller, Lublin 1978, s. 88; w podobnym tonie pisał w 1751 roku bp Andrzej Stanisław Załuski (1746–1758) (zob. tamże, s. 131–132) oraz bp Kajetan Sołtyk w 1765 roku (zob. tamże, s. 165–166).

12 Poniższy fragment ukazuje krytyczną ocenę argumentów i dokumentów przedstawionych przez stronę polską na poparcie wniosku o przyznanie paliusza: „Per parte di Mons. Vescovo di Cracovia è stato supplicato a Sua Santità di volergli concedere il pallio, antica prerogativa, com’egli asserisce di quella Chiesa onorata nel bel principio della sua erettione poco prima del 1000 a. con titolo di Archiepiscopato. Benche per negligenza poi degli Arcivescovi, perdesse col nome e con l’autorità di metropolitana, l’uso parimente e l’ordinamento del pallio. La S. Congregazione Concistoriale, a cui della Santità Sua fu’ rimesso il negozio, non ha trovato in che fondare la concessione d’una gratia così fuor d’ordine che potrebbe corti eccitare particolarmente nelle congiunture presenti, gravi e pericolose per commotioni. Gli agenti di Monsignore per quanto essi dicono, Monsignore istesso non sa allegare altro fondamento, che la tradizione de popoli e l’autorità degli scrittori delle cose Poloniche, e del Cromero specialmente, benche questi parli con qualche ambiguità, ma in materie di tanto rilievo non convien di posare il piede sovra documenti così frivoli et incerti” (Archivio Apostolico Vaticano, Segr. Stato Polonia, Additamenta XIII, fasc. 1, bez daty i podpisu).

rzymskiej były to zbyt słabe historycznie świadectwa, toteż powoływanie się na nie nie mogło przynieść oczekiwanego przełomu.

Jeszcze przed upadkiem Rzeczypospolitej nawiązano do tematu na sejmie grodzieńskim w 1793 roku, rozpatrując nawet możliwość przeniesienia do Krakowa godności prymacjalnej, jako że Gniezno znalazło się w granicach innego państwa. Plany te nie wyszły jednak poza obręb wstępnych zamysłów. Bez formalnego podniesienia do wyższej rangi w strukturze Kościoła diecezja krakowska wchodziła w burzliwy dla siebie i niełaskawy etap w swoich dziejach.

Kolejne rozbiory Rzeczypospolitej (1772, 1793), ostateczny upadek państwa w 1795 roku, wojny napoleońskie, czasy Księstwa Warszawskiego i wreszcie – po 1815 roku – nowy porządek terytorialny w środkowej Europie wywarły negatywny wpływ na losy diecezji krakowskiej.

Nie ulega wątpliwości, że monarchia Habsburgów nie zamierzała sankcjonować przedrozbiorowych aspiracji Krakowa. Przeciwnie – podjęła działania zmierzające do osłabienia pozycji krakowskich biskupów poprzez uszczuplanie terytorium diecezji. Warto wskazać chociażby mocno zagmatwane kroki związane z tworzeniem biskupstw w Tarnowie, Kielcach i Lublinie, a więc na obszarach należących do dawnej diecezji krakowskiej.

Kluczowe znaczenie dla politycznej i kościelnej degradacji ośrodka miało wyniesienie Lwowa – a nie Krakowa – do rangi stolicy zajętej przez Austrię Galicji. Konsekwencją tych przemian stało się m.in. podporządkowanie kościelne Krakowa metropolii lwowskiej w 1807 roku. Jeszcze po włączeniu na krótko Krakowa do Księstwa Warszawskiego w 1809 roku bp Andrzej Rawa Gawroński (1804–1812) w piśmie do władcy Księstwa Fryderyka Augusta z 10 maja 1810 roku postulował utworzenie w Księstwie Warszawskim drugiej metropolii w Krakowie, jednak sprawa w ogóle nie była rozważana.

Kolejnym ciosem okazał się nowy porządek geopolityczny ukształtowany po Kongresie Wiedeńskim w 1815 roku. Utworzenie kadłubowej Rzeczypospolitej Krakowskiej przypieczętowało peryferyjne położenie diecezji. W ślad za nowym podziałem politycznym poszły kolejne reorganizacje struktur kościelnych, czego wyrazem stało się podporządkowanie Krakowa w 1818 roku nowo powstałej metropolii warszawskiej.

Dopiero pod koniec XIX stulecia, w 1880 roku, diecezja krakowska dzięki zabiegom dyplomatycznym bp. Albina Dunajewskiego i naciskom elit otrzymała od Leona XIII status tzw. biskupstwa wyjątego, co oznaczało bezpośrednie podleganie Stolicy Apostolskiej. W tych warunkach prawnych Kościół

krakowski dotrwał do 1918 roku, kiedy to u schyłku I wojny światowej Polska odzyskała niepodległość.

Niniejsza refleksja nad metropolitalnymi dążeniami Krakowa na przestrzeni wieków wymaga dalszych szczegółowych poszukiwań źródłowych. Choć ogólny zarys tych aspiracji jest znany – zwłaszcza, że postulat powołania metropolii zrealizowano dopiero w 1925 roku – to wyjaśnienie wielu szczegółów i odnalezienie nowych dokumentów w pełni uzasadnia potrzebę kontynuowania kwerend.

Bibliografia

- Anonim tzw. Gall, *Kronika polska*, przeł. R. Grodecki, opr. M. Plezia, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968.
- Długosz T., *Projekt utworzenia w Polsce nowych biskupstw sprzed r. 1631*, „Przegląd Teologiczny” 13 (1931), s. 99–109.
- Kozłowska-Budkowa Z., *Repertorium polskich dokumentów doby piastowskiej*, z. 1: *Do końca wieku XII*, Kraków 2006.
- Kumor B., *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, t. 1, Kraków 1998.
- Kumor B., *Granice metropolii i diecezji polskich (966–1939)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 22 (1971), s. 319–402.
- Kumor B., *Krakowska metropolia*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 9, red. A. Szośtek i in., Lublin 2002, kol. 1172–1174.
- Lanckorońska K., *Studies on the roman-slavonic rite in Poland*, Roma 1961.
- Nitecki P., Aron, w: *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965–1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000.
- Prokop K. R., Aron, w: *Poczet biskupów krakowskich*, Kraków 1999, s. 19–22.
- Przybyszewski B., *Zarys dziejów diecezji krakowskiej (do roku 1994)*, Kraków 2000.
- Relacje o stanie diecezji krakowskiej 1615–1765*, t. 7, wyd. W. Müller, Lublin 1978.
- Segr. Stato Polonia, Additamenta XIII*, Archivio Apostolico Vaticano, fasc. 1, bez daty i podpisu.
- Sitarz M., *Metropolia*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 12, red. S. Wilk i in., Lublin 2008, kol. 658–659.
- Sułowski Z., *Początki Kościoła polskiego*, w: *Kościół w Polsce*, t. 1: *Średniowiecze*, red. J. Kłoczowski, Kraków 1966, s. 17–123.

- Szymański J., *Biskupstwa polskie w wiekach średnich. Organizacja i funkcje*, w: *Kościół w Polsce*, t. 1: *Średniowiecze*, red. J. Kłoczowski, Kraków 1966, s. 125–233.
- Witkowska A., *Aron, Aaron, bp, zm. prawdopodobnie 1059 w Krakowie*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 1, red. F. Gryglewicz i in., Lublin 1973, kol. 947–948.
- Wyrozumski J., *Wielka historia Polski*, t. 2: *Dzieje Polski piastowskiej (VIII wiek – 1370)*, Kraków 1999.